

**OVER EEN KLOKKENGIETER DIE KLOKKEN VERVALSTE
EN
OVER EEN UNIVERSITEIT DIE HAAR KRITISCHE ZIN VERLOOR.**

André Lehr

Samenvatting

In 1937 kocht de Alfred University te Alfred in de staat New York van de voormalige klokkengieter Omer Michaux te Brussel een klokkenspel waarin achttien klokken uit 1674 zouden voorkomen van de befaamde Nederlandse klokkengieter Pieter Hemony. Michaux had deze beiaard verworven van klokkengieter Marcel Michiels te Doornik. Wat waarschijnlijk niemand toen vermoedde, laat staan wist, was dat die klokken van Hemony vervalst waren. De geschiedenis daarvan is een verhaal van bedrog en begeerte. Prominente figuren uit de toenmalige beiaardwereld, waaronder niemand minder dan Jef Denijn, de wereldberoemde stadsbeiaardier van Mechelen, werden er al of niet tegen wil en dank bij betrokken. Maar dat was nog niet alles, want na de geslaagde verkoop aan Alfred, had Michiels plotseling meerdere Hemony-beiaarden voor de verkoop beschikbaar! Toch was er tenslotte ook twijfel, zij het achter gesloten deuren, want heel discreet bemoeide de consul-generaal van de Verenigde Staten zich met deze affaire. De oorlog stond toen op het punt om uit te breken.¹

De voorgeschiedenis

Dr. Lloyd Watson, hoogleraar scheikunde aan de Alfred University te Alfred in de staat New York, was in de jaren dertig van de vorige eeuw een beroemd man, zij het in bijenteelt. Maar daar gaat ons verhaal niet over. Wél over het feit dat hij de stuwende kracht was achter de oprichting van een beiaard op de campus van de Alfred University. Beginjaren dertig in de vorige eeuw had hij al bij de Engelse klokkengieter Taylor prijs opgevraagd. Maar tot een aankoop was het niet gekomen. Niettemin stuurde die klokkengieter elk jaar heel trouw een kalender waarop allerlei foto's van fraaie klokken en beiaarden te zien waren. Maar het idee bleef leven. Het leidde in 1935 zelfs tot de oprichting van een Beiaardcomité waarin niet alleen Lloyd Watson en zijn echtgenote zitting hadden, doch bovendien zijn collega-hoogleraar Dr. Norman Whitney en eveneens zijn echtgenote alsmede tenslotte Mrs. Edna Saunders. Hun eerste taak was geld te werven om het klokkenspel te kunnen realiseren.

Op een goede dag kwam *a lady from Boston* bij de Watsons op bezoek. Niet zonder reden, want Olive, de echtgenote van Lloyd Watson, was befaamd om haar *candy cake*. Tijdens een bezoek aan het laboratorium van haar man werd door de dame uit Boston, die Charlotte Greene bleek te heten, de Engelse kalender opgemerkt. Het was voor Prof. Watson aanleiding om zijn verhaal te vertellen, over een beiaard die hij zo graag over de campus zou willen horen. Charlotte Greene wist echter raad, want het was haar bekend dat in België oude waardevolle klokken beschikbaar waren. Bij haar eerstvolgende bezoek aan Europa zou zij zich laten informeren. Zij had namelijk goede contacten, bevriend als zij was met Jef Denijn, de wereldberoemde in 1932 gepensioneerde stadsbeiaardier van Mechelen en toen nog steeds directeur van de eerste beiaardschool in de wereld. Ook was Denijn een zeer gezaghebbend adviseur in

---

¹ Tenzij anders vermeld, worden de gegevens ontleend aan J. Nelson Norwood, *The Story of the Davis Memorial Carillon* (Bulletin no.3, Historical Series No.1, Alfred, New York, January, 1940) en het beiaarddossier te Alfred alsmede aan het Michiels-archief dat is opgenomen in het archief van Petit & Fritsen, dat berust in het Historisch Informatiecentrum Helmond, het voormalige Gemeentearchief van Helmond. Het gaat daarbij om de dossiers 51-294, 51-554, 51-555, 51-556, 51-562 en 51-1463. Voorts worden gegevens ontleend aan brieven die de schrijver in de jaren vijftig kreeg van Kamiel Lefèvere te New York en Victor van Geysegem te Luik alsmede mondelinge communicatie met laatstgenoemde.

klokkenzaken. Kortom, een man tegen wie iedereen hoog op zag. Opgemerkt zij dat Denijn ten tijde van ons verhaal al dik in de zeventig was en leed aan een reumatoïde artritis die hem met pijnen en zwellingen erg kwelde. Hij klaagde daar heel dikwijls over. Aldus begon de meest curieuze geschiedenis uit de beiaardwereld, een verhaal van begeerte en bedrog.

Een oud klokkenspel te koop!

We maken allereerst een uitstapje naar het Vlaamse Harelbeke, dichtbij Kortrijk. Aldaar hing omstreeks die tijd in de toren van de Sint Salvatorkerk een lichte beiaard van Joris Dumery uit Brugge, grotendeels in 1737 gegoten, maar ook met klokken van hem uit 1776 en 1786.² Weliswaar was dit spel het eerste werkstuk van deze gieter, maar er zijn geen redenen te bedenken waarom het geen goede beiaard zou zijn. Later werd Dumery namelijk wereldberoemd met de beiaard op de Halletoren van Brugge. Een vakbekwaam gieter dus. Nochtans was Harelbeke een kleine twee eeuwen later niet tevreden met haar beiaard. Men wenste een nieuwe. Of had Marcel Michiels, klokkengieter te Doornik, de stad dat aangepraat? Maar hoe dit ook zij, de Dumery-beiaard verhuisde in 1932 naar Doornik en een Michiels-beiaard kwam daarvoor in de plaats. Overigens, deze werd tijdens de Tweede Wereldoorlog verwoest toen de toren in 1940 werd opgeblazen.

De Dumery-beiaard zou enkele jaren later, in 1935, op de werelddtentoonstelling te Brussel door Michiels bespeelbaar worden opgesteld. Men mag zich overigens afvragen of al die klokken wel echt van de hand van Dumery waren. In het archief van Michiels zit namelijk een foto waarop twee Dumery-klokken staan. Maar het bijschrift spreekt boekdelen. Staat bij de rechter klok: *echte Dumery klok (1776)*, bij de linker staat geschreven: *nagemaakte klok volgens Dumery in 1934 gegoten door M. Michiels te Doornik*. Het zou uit genoemde beiaard om een van de grootste klokken gaan. Die was namelijk gescheurd en diende hergoten te worden. Wij zullen hier verder geen aandacht aan schenken, ervan uitgaande dat dit in alle onbevangenheid was gedaan.

De Dumery-beiaard had in Brussel heel veel succes, ofschoon Denijn zo zijn bedenkingen had. Want hij had niet veel op met kleine klokjes in het algemeen en meer in het bijzonder met die klokjes uit het voormalige spel van Harelbeke. Over dit alles en nog meer schreef Charlotte Greene op 30 juli 1935 aan het echtpaar Watson. Na overleg met Denijn stelde ze voor om de slechte Dumery's, want die zaten er tussen, door nieuwe te vervangen ofschoon de bevriende, voormalige klokkengieter Omer Michaux uit Brussel het niet moeilijk leek om die te vervangen door klokken van François en Pieter Hemony alsmede van Andreas Jozef van den Gheyn, grootmeesters in het vervaardigen van beiaarden gedurende de zeventiende resp. achttiende eeuw. Aldus zou een *perfect carillon* verkregen worden. Ze raadde de Watsons dan ook dringend aan op het voorstel in te gaan en dit temeer omdat iedereen in Europa verwachtte dat de oorlog in november zou uitbreken. En dan was de kans voor altijd verlopen. We vernemen voorts nog de koers van de frank: voor 29 frank kocht men één dollar.

Intussen was de Amerikaan Henry S. Wesson uit Nashville in Texas aan de Beiaardschool te Mechelen afgestudeerd. Meer precies, in 1932 kreeg hij zijn diploma als volleerd beiaardier uit handen van Jef Denijn. Genoemde Wesson zou in het jaar daarop, in 1933 dus, de beiaardier worden van de Michiels-beiaard in Belgian Village van de Werelddtentoonstelling te Chicago. Hij kende derhalve Jef Denijn en Marcel Michiels; hij werd bovendien de Amerikaanse vertegenwoordiging van Omer Michaux. Dat verklaart ook dat Denijn hem op 29 mei 1936 een brief schreef over die historische klokken waar Charlotte Greene aan refereerde.

Ook Jef Denijn sprak over de mogelijkheid een oude beiaard te kunnen kopen en met name een beiaard van Joris Dumery. En dat is een buitenkansje, want zoiets komt eigenlijk nooit

---

² Ghislain Pouseele, *De beiaard van Harelbeke*. In: *West-Vlaanderen*, jg.11, 1962, p.21-22; Martin Formeseyn & Johan Lowyk, *Klokkenspellen en beiaarden in West-Vlaanderen* (z.p., 1993), p.166; Gilbert Huybens (ed.), *Beiaarden en Torens in België* (Gent, 1994), p.103.

voor, zo schreef hij! Het spel zou uit 28 klokken bestaan. De stemming was volgens de opvattingen uit de achttiende eeuw, maar dat was geen bezwaar, terwijl de klank van de klokken mollig was. Wel moest Michiels de richtlijnen van de Beiaardschool volgen, want anders kon Denijn niet voor het resultaat instaan. Maar ook van zijn kant wist Michiels waaraan te moeten voldoen. Zo schreef hij op 21 mei 1936, en wij citeren hem letterlijk omdat een dergelijk inzicht tot dan toe geen enkele klokkengieter getoond had, dat alle nieuwe klokken *seront moulées suivant le profile Dumery avec même timbre et harmoniques, afin que l'on ne peut remarquer le moindre différence dans n'importe que accord.*

Op 17 augustus 1936 volgt een tweede brief van Denijn over deze kwestie, dit maal aan Charlotte Greene, de dame uit Boston zoals wij haar leerden kennen. Denijn is dan heel concreet, want hij spreekt over 14 Dumery klokken (g^2 en d^3 -chromatisch- d^4) waaraan 21 nieuwe klokken toegevoegd zouden moeten worden. Aldus zou een beiaard ontstaan van 35 klokken met de tonen bes^1 - c^2 - d^2 -chromatisch- bes^4 . Het zou stellig een voortreffelijke beiaard zijn geworden. Maar er gebeurde heel iets anders!

Op 20 augustus 1936 schreef Henry Wesson aan zijn gewezen leraar Norman J. Whitney, enthousiast promotor van een beiaard op Alfred, dat Charlotte Greene niet alleen een beiaard op het oog had met klokken van Joris Dumery, doch bovendien met klokken van Pieter Hemony en Andreas Jozef van den Gheyn. Klokken van Hemony, de meest beroemde klokkengieter aller tijden, dat was een buitenkansje. Althans zo scheen het, want die klokken van Hemony en Van den Gheyn ware regelrechte vervalsingen. Maar daar wist Wesson niets van en zou dat ook nooit te weten komen. Hij besluit zijn brief dan ook met de opmerking: *You would have the satisfaction [bij aankoop] of knowing you rescued a great work of art from the hands of European War Lords.* Vreemd was die opmerking niet, in onrustige tijden die een voorlopig einde schenen te vinden in de overeenkomst die Chamberlain op 29 september 1938 te München met Hitler sloot.

De betrokken klokkengieten

Op dit moment in ons verhaal gekomen, moeten wij eerst iets vertellen over de betrokken klokkengieten Marcel Michiels te Doornik en Omer Michaux te Brussel. Klokkengieter Marcel Michiels, geboren in 1898, was in 1924 zijn vader opgevolgd. In 1929 bleek hij als eerste vastelandgieter in staat om weer een toonzuivere beiaard te maken. Het zou tot talloze successen leiden. Michiels was dan ook een klokkengieter waar men niet omheen kon, vooral niet na 1945. Toch eindigde zijn bedrijf in een financieel debacle, mede door de sterke concurrentie van de Nederlandse en Franse gieters. In 1962 pleegde hij zelfmoord.

Heel anders was dat met de in 1877 geboren Omer Michaux. Van huis uit architect nam hij in 1903 de klokkengieterij van Alphons Beullens in Leuven over. Hij goot meerdere beiaarden, overigens zonder enig succes. In 1929 hield hij op met het klokkengieten en de productie van daarmee verband houdende zaken. Van toen af aan betrok hij zijn klokken van Michiels. In 1930 verhuisde hij naar Brussel waar hij in 1954 stierf. Van dit tweetal zullen wij nog het nodige horen!

Een beiaard te koop met echte Hemony-klokken!

Michaux had de commerciële contacten met Alfred. Daarom bood Michiels op 19 oktober 1936 het carillon met klokken van Hemony, Van den Gheyn en Dumery aan Michaux te koop aan. De klokken moesten 90.000 frank kosten, hetgeen neerkwam op 40 frank per kg. En dat was een heel forse prijs, omdat nieuwe klokken voor minder dan de helft werden verkocht. Maar, zo zal Michiels gedacht hebben, antieke klokken hebben hun eigen waarde. Bij dit alles dient men overigens te bedenken dat Michaux er nog eens zijn provisie op moest zetten. Doorgaans bedroeg die 5%. Alfred hapte toe en kocht die klokken met het geld dat afgestu-

deerden en vrienden van de universiteit bijeen hadden weten te brengen. Hun universiteit zou een historische beiaard uit het oude Europa krijgen!

Intussen was Denijn een en ander ter ore gekomen. Want het ging immers niet meer om een beiaard met uitsluitend Dumery-klokken, aangevuld met nieuwe zoals hij had voorgesteld, doch om een spel waarin bovendien Hemony's en Van den Gheyns waren opgenomen. Op 10 december 1936 schreef de toen 74-jarige Denijn aan Michiels: *Is dat waar? Kunt ge die [de oude klokken] bij een brengen en op toon brengen?* Het antwoord van Michiels op de zestiende was glashelder: *Ja, ik kan zulken beiaard verzamelen, ik heb voor den oogenblik een moei occasie, dat men nooit meer zal tegenkomen.* En even verder: *Ze [de klokken] komen van vier verschillende plaatsen.*

Maar de bewuste klokken waren voorlopig niet te zien en te bewonderen. Michiels maande iedereen tot geduld want hij moest nog heel wat problemen het hoofd bieden om de klokken in Doornik te krijgen. Maar hij had ze intussen wél gezien. Ze waren in perfecte staat *ayant sejourne longtemps dans le ciment et la chaux*. In cement en kalk? En dat op de vier vindplaatsen? Vond niemand dat wat vreemd?

En zo ging de tijd voorbij waarbij iedereen steeds ongeduldiger werd. En als ze dan eindelijk in Doornik zijn aangekomen, uit Denijn zijn bezorgdheid over de levertijd. Kan zijn *beste Marcel* die wel waar maken? Op 18 mei 1937 komt een antwoord van Michiels, een merkwaardig antwoord, want hij schrijft aan *waarde Meester Denijn*, dat hij tijd nodig heeft. *Het is natuurlijk geen nieuwe beiaard.....* Hij kan twee klokken per dag stemmen, immers, Hemony en Dumery moeten op elkaar afgestemd worden. *Surtout dat ik die oude klokken niet ken.....* Wat bedoelde Michiels in hemelsnaam met die gedachtenpuntjes? Weliswaar gebruikte hij die wel meer, maar hier roepen ze toch een merkwaardige associatie op. In de geest van dat hij en Denijn wel beter wisten. Zat Denijn dan toch in het complot? Waarschijnlijk niet, zoals later duidelijk zal worden.

Ook is zeker dat Michaux er volledig buiten stond, want niet alleen toont de bewaard gebleven correspondentie aan dat Michiels niet veel met Michaux op had, maar bovendien vindt men aanvankelijk niet de geringste aanwijzing in hun brieven dat Michaux van de vervalsingen op de hoogte was. Pas in 1939, toen de Amerikaanse consul zich met de kwestie bemoeide, liet hij blijken wel degelijk op de hoogte te zijn. Toen pas? Zeker is in elk geval dat hij de verhalen over herkomst volgens goed commercieel gebruik naar hartelust heeft opgesmukt. Maar daar spreken wij nog over.

Het keuringsrapport

Maar eindelijk, op 22 mei 1937 kon Denijn op verzoek van Omer Michaux een keuringsrapport opmaken over de beiaard, bestaande uit achttien klokken van Pieter Hemony uit 1674, één klok van Andreas Josef van den Ghein uit 1781 en zestien klokken van Joris Dumery, in hoofdzaak uit 1737. Daarin merkt hij enerzijds op dat klokken van drie gieters niet goed bij elkaar passen, maar anderzijds dat de beiaard *se distingue (les cloches de Hemony en premier lieu) par la sonorité moeulusse*. En dan te bedenken dat de Hemony's vervalsingen zijn. Kennelijk speelt niet zozeer een rol dat het Hemony-klokken zijn, doch dat men *gelooft* dat het Hemony-klokken zijn. Later zou hij overigens verklaren op dat moment overtuigd te zijn geweest dat het authentieke klokken waren.

Ook de stemming was in orde, althans in het licht van het feit dat het om drie klokkengieters ging. Al met al komt hij tot de conclusie dat deze beiaard evenveel voldoening zal geven als de beiaard van de Mechelse Sint Romboutstoren. Dat was een niet geringe uitspraak!

Denijn vroeg verder om de beiaard tijdelijk op te stellen in de werkhuisen van François Somers, beiaardinrichter te Mechelen, zodat de leraren van de school de beiaard op zijn kwaliteiten konden onderzoeken. Maar ook zij kregen geen argwaan ofschoon Victor van Geyseghem, toen een van die leraren, de auteur in de jaren vijftig wist te vertellen dat zeker één klok kort

daarvoor gepatineerd was, dus kunstmatig oud was gemaakt. Toen had hij er verder geen conclusies aan verbonden. Het kwam hem allemaal heel normaal voor.

En zo hing er enkele maanden later in Alfred een beiaard met zogenaamde Hemony-klokken en aangevuld met authentieke Dumery-klokken. Overigens, over een aantal van die Dumery's bestaat, zoals wij reeds eerder schreven, eveneens gerede twijfel. Details daarover zijn niet te geven, zij het die ene foto waarop twee klokken waarvan de ene een echte Dumery is en de andere door Michiels nagemaakt. Maar dat is ook vrijwel alles. In dit artikel beperken wij ons daarom tot die van Hemony.

Het eerste concert verzorgde Henry S. Wesson op 11 september 1937. De officiële inauguratie volgde het jaar daarop, op 12 juni 1938 door Kamiel Lefèvere. Aardige bijzonderheid, op 9 juni 1940 ontving Lefèvere een eredoctoraat van de Alfred University!

Waar kwamen die Hemony-klokken vandaan?

Waren het inderdaad vier vindplaatsen waar Michiels over sprak? Al spoedig deden allerlei varianten de ronde. Michiels en Michaux hadden gedurende vele jaren in Noord-Frankrijk, Luxemburg, België en Nederland gespeurd naar oude klokken. En waarachtig, tijdens die zoektocht zagen zij kans om achttien klokken van Pieter Hemony uit 1674 en één van Andreas Josef van den Gheyn uit 1781 te verwerven, keurig met halve tonen opklimmend. Een lotje uit de loterij, zo zou men zeggen. Zij hadden ze gevonden in kerken en kastelen, in kelders en op zolders. Ja, een was zelfs aan de voet van een toren begraven geweest, ergens in Luxemburg. Waarom wist geen mens. Maar het is niet het enige verhaal, zoals wij nog zullen zien. Varianten waren rijkelijk voorhanden.

Een historisch argument dat het om een vervalsing gaat.

Achttien klokken uit hetzelfde jaar 1674 en van dezelfde gieter Pieter Hemony en dan nog opklimmend met halve tonen kunnen onmogelijk van her en der verzameld zijn. Ook het aantal klokken is veel te groot indien men bedenkt dat bijvoorbeeld uit 1674 twee individuele klokken van Pieter bekend zijn, dus niet meegerekend een beiaard, uit 1673 slechts één, uit 1672 vier, uit 1675 vijf. Men kan dan gemakkelijk vaststellen dat achttien klokken volgens genoemde kenmerken nooit te vinden zijn geweest. En dan nog afgezien van de vraag of die kerken en kloosters hun klokken wel wensten te verkopen. Kortom, een verhaal dat alleen een oplichter kan bedenken. Of wist hij maar al te goed dat begeerte de kritisch zin aan de kant zet?

Geen verzameling losse klokken dus. Was het daarom dat toen al het idee postvatte dat die Hemony-klokken van een onbekende beiaard afkomstig moesten zijn? Dat was de reden dat Olive Watson zich in een brief van 30 mei 1948 tot Dr. Wijnandus van der Elst te Utrecht wendde. Van der Elst was een prominent klokkendeskundige die over veel historische kennis beschikte. Olive Watson schreef dat haar man in dat jaar plotseling overleden was. Hij had nog het plan gehad om naar Europa te reizen voor *complete historical facts*. Twijfels waren er nog steeds niet, want Olive Watson schreef bovendien: *We are well aware how extremely precious these bells are and we regard them as of the highest art of the world.*

De nieuwe theorie luidde als volgt. In 1674 zou Pieter Hemony drie beiaarden gegoten hebben. Die op de Sint Romboutstoren te Mechelen, in Gouda op de Sint Janskerk en te Leiden op de Saaihal. Maar die informatie deugde niet, want in werkelijkheid had Hemony slechts twee beiaarden in dat jaar gemaakt, namelijk die van Mechelen en het spel op de Drommedaris te Enkhuizen waarbij overigens opgemerkt moet worden dat de laatste beiaard ook klokken van 1671, 1675 en 1677 bevat. In feite kwam dus alleen die van Mechelen in aanmerking. Maar dat wist men toen nog niet, zodat Olive Watson zich concentreerde op Leiden waar de Saaihal inmiddels geen beiaard meer had. Van der Elst zal Olive Watson ongetwijfeld uit de droom hebben geholpen. Want hij kende de lijst met beiaarden die Pieter Hemony in 1678 op

verzoek van burgemeester Cornelis Booth van Utrecht had opgesteld.³ En daarop geen Saaihal te Leiden, maar overigens wel het Stadhuis aldaar. Maar die dateerde uit 1677 en 1678. Kortom, als de klokken van Alfred van een beiaard afkomstig waren, dan toch van een geheel onbekende! En ook daar hadden de heren Michiels en Michaux een prachtig verhaal over in petto. Maar dat bewaren wij voor later.

Welke Hemony-klokken stonden model voor die van Alfred?

Maar welke Hemony-klokken koos Michiels dan als voorbeeld? Het antwoord zal niet verrassen: de beiaard van Mechelen. Het is ook daarmee dat hij zich verried. Tussen zijn correspondentie met Omer Michaux bevindt zich namelijk een kopie van een brief die hij op 24 oktober 1936 aan Burgemeester en Schepenen van Mechelen had geschreven.⁴ Daarin vraagt hij vriendelijk of hij gedurende drie maanden de pleisterafgietsels van de Hemony-klokken mag lenen. Deze lagen op de gewelven van de Sint Romboutskathedraal.⁵ Aldus zou hij zijn in 1932 begonnen studie van Hemony kunnen voortzetten!

In werkelijkheid moet hij die afgietsels voor zijn kopieën hebben benut. Want niet alleen gebruikte hij de Hemony-versieringen van Mechelen maar ook de opschriften. De tabel met naast elkaar de opschriften van Mechelen en Alfred moge dit duidelijk maken.⁶ Daarin is wel het meest opvallende dat de es^2 -klok zowel in Mechelen als in Alfred een Van den Gheyn is en geen Hemony. Ook is met de d^2 iets merkwaardigs aan de hand. Mechelen heeft daar geen voorbeeld voor, reden waarom een nieuwe tekst werd bedacht. Het is psalm 149 uit de Vulgata, maar dan volledig, want de Mechelse klok met toon f^2 heeft dezelfde tekst, zij het met weglating van het SANCTORUM. Niet duidelijk is overigens wat die dwaze apostrof in Alfred moet. Een vergissing? Een beschadigde letter? Maar hoe dit ook zij, er is dus domweg gekopieerd waarbij hier en daar het opschrift enigszins gewijzigd is. Ook is bij een deel de psalmtekst weggelaten.

Zijn de vervalsingen geslaagd?

Natuurlijk dient men zich af te vragen of aan de klokken te zien is dat ze vervalst zijn. Het antwoord luidt bevestigend, ofschoon dat in 1937 door niemand werd opgemerkt. Zo ook niet in Alfred. Allereerst, de naoorlogse klokkengieters wisten wel beter. Zo vertelde Guus Fritsen van Klokkengieterij Petit & Fritsen te Aarle-Rixtel na een bezoek aan de beiaard in 1953 aan de auteur, dat het *doodgewone* Michiels-klokken in een Hemony-jasje waren. Maar voor klokkengieters was het niet opportuun dit aan het bestuur van de Alfred University te vertellen. Ze zouden de deur zijn uitgegooid om er vervolgens nooit meer in te komen.

Tot die conclusie dat het om vervalsingen gaat, komt men als men ziet hoe *slordig* de klokken zijn gemaakt en hoe *precies* Hemony dat deed. Men kan dit bijvoorbeeld heel goed zien aan de sierringen die op de klokken gegoten, ringen waartussen de versieringen en de opschriften zijn aangebracht dan wel zo maar ringen om de klok te verfraaien. De Hemony's hadden in het aanbrengen van de ringen een duidelijk systeem ontwikkeld dat zij met ijzeren consequentie op elke klok toepasten. Maar niet Michiels. In feite rommelde hij maar wat aan. Zo plaatste Hemony de opschriften tussen twee heel fijne ringen. Maar bij de Alfred-klokken zijn die heel wat grover uitgevoerd.

Ook aan de stemming verraden de klokken zich. Afgezien van het feit dat ze in de moderne stemming zijn afgestemd, is de boventoon *octaaf* consequent te hoog, ja zelfs veel te hoog.

³ André Lehr, *De klokkengieters François en Pieter Hemony* (Asten, 1959), p.100-103.

⁴ In het Stadsarchief van Mechelen is deze brief thans onvindbaar.

⁵ Thans in Beiaardmuseum in museum Hof Busleyden te Mechelen. Opgemerkt moet worden dat zich daar niet alle afgietsels bevinden. De speurtocht wordt daarom voortgezet.

⁶ F. Steurs, *De toren van Sint-Rombautskerk te Mechelen* (Mechelen, 1900), p.115-118; Gaston van den Bergh, *Zeven en twintig jubilarissen tegelijk in 1974*. In: *Programmaboekje zomervondbespelingen Beiaardrecitals Mechelen 1974*.

Hemony heeft dat *nooit* gedaan, Michiels daarentegen *altijd*. Michiels kon het niet beter, evenals het feit dat zijn kleine terts-boventonen consequent veel lager zijn dan in Hemony-klokken. Kortom, vervalsingen en niet eens goede.

De vraag is natuurlijk of een klokkengieter dan niet in staat is om goede replica's te maken. Dat kunnen ze wél, ofschoon de gieter in kwestie dan wel grote zorgvuldigheid in acht dient te nemen. Neen, onmogelijk is dat geenszins, getuige ook de vele beiaardrestauraties met replica's. Het mag dan ook niet verbazen dat de auteur ooit door een antiekhandelaar benaderd werd met de vraag om replica's te maken. Neen was natuurlijk het antwoord, tenzij erop gegoten mocht worden wie de replica maakte. Want dat is de gebruikelijke procedure. Maar dat was natuurlijk niet de bedoeling van de betrokken antiquair!

Er zijn nog meer Hemony-klokken te koop!

Had Michiels de smaak te pakken van een kennelijk lucratieve bedriegerpraktijk? Hij stond werkelijk voor niets, want op 14 augustus 1937 schreef Michaux aan Norman Whitney die wij al eerder als enthousiast bepleiter van een beiaard voor de Alfred University ontmoetten, niet alleen over een beiaardstudieklavier, maar bovendien in een post scriptum over een wel heel merkwaardige aanbieding. Onder het kopje *Très Urgent* zegt hij tijdens een buitenlandse reis negen Hemony-klokken ontdekt te hebben. Zij vormden een keurige muzikale reeks die aan de bestaande beiaard als basoctaaf toegevoegd kon worden. Sterker nog, ooit hebben ze samen met de reeds achttien aangekochte Hemony's een beiaard gevormd. Die negen pas ontdekte klokken zijn dan ook van de hand van Pieter Hemony uit 1674. Zou men die aanvullende reeks kopen dan zou de universiteit *une pièce unique au monde* verwerven! Maar men moest wel snel beslissen.

Over de herkomst van die klokken werd door het tweetal allerlei verhalen rondgestrooid. Zoals, er was eens een jood afkomstig uit Polen die tijdens de eerste wereldoorlog in België verbleef. Na de oorlog ging hij weer terug naar Polen. Aldaar had hij een Hemony-beiaard begraven die zijn twee zonen erfden: de een de zwaarste negen, de andere de lichtste achttien die intussen hun weg naar Alfred hadden gevonden. De zoon met de negen zware klokken ging naar Zweden, begroef de klokken opnieuw om vordering te voorkomen. Maar kort daarvoor zou Marcel Michiels in Polen zijn geweest en de klokken daadwerkelijk gezien en gemeten hebben. Dat was in 1937 geweest.

Maar er was ook nog een meer romantische variant. De achttien plus negen klokken hingen eens op een landgoed in Litouwen. Ze waren eigendom van een broer en zus. De broer vluchtte echter om politieke redenen naar Zuid-Amerika. Vervolgens werd de beiaard verdeeld. De achttien kleine klokken kreeg de zus die ze onder een geitenstal begroef maar later aan Michiels verkocht. De negen die de broer kreeg toegewezen, werden in een bos begraven. Overigens, het aardige van dit verhaal is dat Michiels toen wel degelijk in Litouwen is geweest, want in 1937 leverde hij een beiaard voor de hoofdstad Kaunas. Teruggekeerd uit dit verre land was elk verslag, hoe fantastisch ook, vrijwel niet te controleren.

Prachtige verhalen, maar kwam dan niemand op de gedachte de heren erop te wijzen dat hun verhaal over die achttien klokken thans heel anders was dan bij de verkoop, toen gesproken werd over het verzamelen van die klokken in Noord-Frankrijk, Luxemburg, België en Nederland? Ging er dan bij niemand een lampje branden? Was men in Alfred zó happig op historische klokken dat men elke zin voor realiteit verloor? Toegegeven, zelfs Jef Denijn repte niet over de mogelijkheid van een vervalsing. Wat wilden dan de mindere goden?

Op 28 april 1938 meldde Michaux dat de koop zou doorgaan. Een rijke dame zou voor de nodige gelden zorgen. Ingerkend was bovendien een honorarium van 5000 frank voor Jef Denijn als adviseur, een niet gering bedrag overigens. Maar desondanks ging de koop tenslotte niet door. Want toen het puntje bij paaltje kwam, waren er plotseling allerlei problemen.

Allereerst begon Michiels ruzie te maken over de 5% provisie voor Michaux. Zijns inziens was dat nooit afgesproken. Verder begon hij te klagen over gestegen invoerrechten. Bovendien moest hij vooruit betalen. Dan was er nog Denijn die natuurlijk een proefopstelling zou eisen. Maar met die kosten was helemaal geen rekening gehouden. En tenslotte, als klap op de vuurpijl schrijft hij in een post scriptum zojuist een telegram van de verkoper in Duitsland ontvangen te hebben die nu vier Reichsmark per kilo verlangt. Om vervolgens te besluiten met de verzuchting: *Me voila dans de beaux draps*. Of wel, ik zit behoorlijk in de nesten.

Wilde hij van de verkoop af, niet bij machte om die vervalsingen te maken? Het ging immers over zware klokken. Wij weten het niet, ofschoon hij met al die bezwaren wel de schijn tegen zich had. In elk geval leek Jef Denijn die financiële jammerklacht niet zo gemakkelijk te geloven, want op 4 mei 1938 schreef hij aan Michiels: *De zaak van oude klokken Hemony zie ik binnen kort vooruitgaan – (onder ons) ge moogt toch niet te veel willen en niet te rap rijk zijn – Dat heeft geene goede vesting*. Het was een vermaning die in het licht van een prijs van 60 frank per kilo bepaald niet onterecht was.

Maar ook de koper had zijn problemen. Want deze liet weten inmiddels over de gevraagde som van 150.000 frank te beschikken, zij het dat betaling slechts onder strikte condities mogelijk was. Die hielden onder andere in dat de klokken in België moesten zijn, dat een deskundige bij de notaris kwam verklaren dat ze conform de specificaties waren en in goede staat verkeerden. En tenslotte dat Jef Denijn de muzikale waarde wilde onderschrijven. Kortom, voorwaarden die Michiels onmogelijk waar kon maken. Pas na de oorlog zou de kwestie opnieuw aan de orde komen.

Na de oorlog opnieuw een zoektocht naar de ontbrekende negen.

Na de oorlog, in 1948, bezocht Kamiel Lefèvere zijn geboorteland België. Hij had toen bovendien de opdracht om namens Alfred met Michaux over die negen Hemony-basklokken te onderhandelen. Maar alvorens Michaux over die klokken verdere bijzonderheden wilde verstrekken, verlangde hij de helft van de koopsom. Meermalen sprak Lefèvere met Michaux doch die gaf geen krimp. Eerst de helft van de prijs en pas dan kon er verder worden gepraat. Was dat wederom tactiek om van de affaire af te komen? Maar waarom zei hij dan niet dat de klokken niet meer te koop waren?

Het slot van het liedje was dat Lefèvere weliswaar geloofde in de echtheid van de negen klokken en bovendien dat ze behoorden bij de reeds aangekochte achttien, doch dat Michaux dermate onzakelijke eisen stelde dat van een transactie moest worden afgezien. Lefèvere meende bovendien dat de Poolse familie dat klokkenspel van achttien plus negen klokken als geldbelegging had gekocht, zoals volgens zijn zeggen andere joden dat gedurende de oorlog met diamanten en goud gedaan zouden hebben. Kortom, bij Lefèvere was geen enkele twijfel over de authenticiteit.

Een aantal jaren later, in 1952, bezocht Edna Saunders, lid van het beiaardcomité, de beide heren. Bij die gelegenheid beklagde vooral Michiels zich over het vele geld dat hij in deze zaak gestoken had, aan telegrammen, telefoons, brieven enz. Om vervolgens weer met die Poolse jood op te komen draven die na de eerste wereldoorlog uit België was verdwenen om nooit meer iets van zich te laten horen. Wel de zonen! Maar het verhaal dat hen werd toegedicht, kennen wij reeds. Wij voegen eraan toe dat gedurende de jaren vijftig onze naspeuringen in Polen en Zweden alleen maar verbazing opleverden en bepaald geen onthullingen.

Geen negen Hemony-klokken, echt of vervalst. Daarom werden in 1953 nieuwe klokken aangekocht en wel bij Petit & Fritsen. Aardige bijzonderheid is dat deze gieter aanvankelijk probeerde de zware Hemony-klok van Uitgeest voor Alfred te kopen, gegoten in 1650 door François en Pieter Hemony.⁷ Te Uitgeest had men namelijk geld nodig om de pastorie te kunnen restaureren. Maar de verkoop stuitte op verzet en dat verzet leidde tot een geldinzameling

---

⁷ *Mededelingen van de Nederlandse Klokkenspel-Vereniging over 1951*, no.3.

waardoor de Hemony-klok kon blijven en de pastorie toch hersteld kon worden. Aldus bestond de uitbreiding uit uitsluitend nieuwe klokken. In 1977 vond wederom een uitbreiding plaats en wederom door dezelfde gieter. Daarmee ontstond een reeks van 47 klokken over vier octaven, de gebruikelijke omvang van een concertbeiaard.

Had Michiels de smaak te pakken?

Kreeg Michiels zo weinig tegenspraak dat hij met een nog driester verhaal kwam? Aanleiding was een dringende brief d.d. 4 maart 1938 van Michaux aan Michiels met als onderwerp *Nouvelle affaire importante: carillon pour l'Etranger*. Of te wel, er had zich een potentiële klant in het buitenland gemeld die een beiaard van 47 klokken wilde kopen, zij het onder voorwaarde dat het spel uit historische klokken zou bestaan. Michiels rook wederom een kans, want zijn antwoord van een dag later overtrof de stoutste fantasieën. Was Michiels helemaal dolgedraaid?

Hem was bekend dat in een buitenwijk van Gdansk drie zware luidklokken hingen die eens deel van een beiaard hadden uitgemaakt. De zwaarste van het drietal woog niet minder dan 3000 kg. En ze waren gegoten door Pieter Hemony in 1674. De pastoor wilde die klokken wel afstaan mits hij daarvoor nieuwe in de plaats kreeg inclusief elektrificatie, dus onder andere uitgerust met elektrische luidapparaten. In Gdansk hebben echter nooit klokken van Hemony gehangen.

Maar er waren meer Hemony-klokken! Twee maanden eerder had hij voor een kerk in Luxemburg drie luidklokken geleverd. Kort daarna schreef de pastoor aan Michiels een collega te kennen die een oud carillon had bestaande uit klokken van François en Pieter Hemony uit 1664. Onder zekere voorwaarden kon hij die klokken kopen. Zijns inziens was het *une affaire excessivement interessante*. Bovendien, zo redeneerde hij, als zij een beiaard aanboden waarin klokken van Hemony voorkomen, dan kon de verkoop eigenlijk niet meer misgaan. Maar, zo schreef hij Michaux, matig je prijzen want Gillett & Johnston en Taylor bieden tegen zeer lage prijzen aan. Nochtans, in Luxemburg heeft nooit een klokkenspel van de Hemony's gehangen.

Niet veel later laat hij weten dat er in de Verenigde Staten tien potentiële klanten waren, waaronder drie heel serieuze. Maar nogmaals, de man was volledig dolgedraaid, want op 16 april 1938 schreef hij in Parijs te zijn geweest en aldaar onderhandeld had over twee Hemony-beiaarden die zich in Spanje bevonden. Het waren beiaarden van circa 35 klokken op basis van een klok van 3000 kg resp. een van 1050 kg. De prijs was 45-50 frank per kilo. Verder had hij nog twee oude beiaarden van 24 en 27 klokken *en stock*.

Het liep allemaal op niets uit, zij het dat Michiels in 1939 en 1940 toch nog kans zag twee nieuwe beiaarden in Amerika te leveren. Waren dat die zogenaamde serieuze klanten? We weten het niet. Wel is zeker dat het gebouw met al die Hemony-klokken langzaam scheuren begon te vertonen.

De kruik gaat zo lang te water tot ze barst.

Jef Denijn zal waarschijnlijk behoorlijk geschrokken zijn toen hij in de lente van 1939 een ontmoeting had met de consul-generaal van de Verenigde Staten die namens Alfred naar de herkomst en authenticiteit van de negen zogenaamde Hemony-klokken vroeg. Terecht had Denijn de consul naar Michaux verwezen. Per slot van rekening had hij die klokken nog steeds niet gezien en bovendien, Michaux was de verkoper. Aldus leek het goed af te lopen, maar een zeer lange brief van 14 juli 1939 van Michaux aan Michiels maakt duidelijk dat er heel wat meer aan de hand was. De affaire dreigde *des proportions enormes* aan te nemen.

Jef Denijn en Omer Michaux waren vervolgens door de consul-generaal op zijn kantoor te Antwerpen uitgenodigd teneinde niet alleen over de herkomst en authenticiteit van die negen klokken te praten, maar bovendien over het al eerder geleverde spel van 35 klokken. De uni-

versiteit van Alfred had de consul namelijk gevraagd om daar onderzoek naar te doen. Wat de universiteit vooral dwars zat, was het feit dat zelfs na de levering van de beiaard over de oorspronkelijke verblijfplaats van de klokken gezwegen werd. Dat riep vraagtekens over de authenticiteit op. Bovendien had de consul namens Alfred nog enkele vragen meer, zoals waarom tegen alle gebruiken in niet alle Dumery-klokken diens naam dragen en al evenmin een jaartal, waarom een bepaalde Hemony-klok dof klonk tegen de andere juist niet? En welke klok heeft eigenlijk in Luxemburg begraven gelegen? Het is duidelijk, er was twijfel, reden waarom Michaux op een snel antwoord aandringt. Hij gaf daarbij ook nog een advies, want voor de in Luxemburg begraven klok konden ze het beste de Van den Gheyn-klok kiezen! Kennelijk was Michaux toen wel degelijk op de hoogte van de vervalsingen. Genoemd advies werd ook opgevolgd want te Alfred gaat nog altijd het verhaal, dat juist die Van den Gheyn-klok ergens in Luxemburg begraven is geweest.

Omdat zowel Michiels als Denijn schriftelijk voor de authenticiteit hadden ingestaan, adviseert Michaux dit ook vol te houden. Letterlijk schrijft hij aan Michiels: *Pour sauver la situation et en même temps Jef Denyn, engagé dans l'affaire par la signature qu'il a donné, nous sommes obligés que les 35 cloches [...] et les 9 cloches [...] sont authentiques.* Maar Denijn wil het liefst dat de consul de waarheid zou horen. Dat standpunt werd kennelijk niet gedeeld door Michaux want die had een ander plan. Centraal daarin staat de opmerking dat *les 9 cloches Hemony sont dans la bagarre allemande.* Maar wat bedoelde hij met die Duitse rel of stampeï? Wilde hij zeggen dat in Duitsland om die klokken geruzied werd? Of plaatste hij dit in een groter, internationaal verband? Want Duitsland had inmiddels niet alleen Oostenrijk geannexeerd maar ook het toenmalige Tsjecho-Slowakije. Bovendien stond de oorlog op het punt van uitbreken. Wilde hij de Amerikaanse consul schrik aanjagen zodat deze zich wel zou wachten om Duitse autoriteiten te irriteren? Het zou geenszins onwaarschijnlijk zijn. Zeker is in elk geval dat met dit argument de zogenaamde oorspronkelijke verblijfplaats niet verteld kon worden!

Op die grond beloofde men elkaar op erewoord om de kwestie van authenticiteit en herkomst uit de publiciteit te houden. Daarom ook leek het verstandig om de vraag uit Alfred zo snel mogelijk achter gesloten deuren af te handelen. En dit temeer omdat, zo beweerde Michaux, al die ophef op kwaadsprekerij zou berusten. Iemand in België zou het gerucht verspreid hebben dat de klokken vervalst waren. Maar als de klokken eenmaal in België zouden zijn, dán konden Denijn en andere deskundigen alsnog hun authenticiteit vaststellen. Dan zou het tegendeel blijken, zo beweerde Michaux niet zonder grootspraak.

Het plan van Michaux lukte, zodat het allemaal met een sisser afliep, hoewel al die wilde uitspraken over nog meer Hemony-beiaarden een stille dood stierven en slechts het verhaal over de negen de oorlog overleefde. Kennelijk besloot de consul-generaal om de achttien Hemony-klokken en de negen die eraan toegevoegd moesten worden, als authentiek te aanvaarden. Met volle overtuiging? Waren Denijns ogen pas toen geopend? Het lijkt er verder op dat hij over dit voorval met niemand gesproken had, geheel conform de afspraak. Jef Denijn stierf op 2 oktober 1941. Een jaar daarvoor hadden hij en zijn opvolger Staf Nees nog een gesprek met Lloyd Watson in Mechelen gehad. De oorlog was toen juist uitgebroken.

Natuurlijk ligt het voor de hand om in het archief van de toenmalige consul-generaal te Antwerpen naar tastbare bewijzen te zoeken. Dat archief berust thans in de National Archives te Washington. Controle van het aldaar aanwezige archief van het State Department (RG 59) en van de Foreign Service Posts (RG 84) leverde niets op. Maar het archief van genoemde consul-generaal bevat nog steeds zogenaamde *Classified Records* waar slechts met toestemming ingekeken mag worden. Men moet daar een *Freedom of Information Act* voor hebben die inmiddels is aangevraagd, maar die vergunning kan wel enige tijd vergen. Vandaar dat wij nu slechts kunnen zeggen dat de Alfred-affaire in de publieke stukken niet voorkomt maar wel-

licht wel in het tot nog toe geheime archief. Het lijkt het vermoeden te bevestigen dat deze kwestie toen buiten de publiciteit is gehouden.

Toch één echte Pieter Hemony uit 1674 in de Verenigde Staten!

We eindigen met een positieve kanttekening. Amerika heeft ooit een echte klok van Pieter Hemony gehad en zelfs een uit 1674! Ze hing te New York in de vroegere Hollandse Sint Nicolaaskerk, ook wel *Church in the Fort* genoemd. Maar helaas, in 1835 ging deze luidklok door brand verloren.⁸

Was Marcel Michiels niet de enige die kopieerde?

Het antwoord moet bevestigend luiden, want het was in de jaren 1929-1931 dat de in 1899 geboren Lodewijk Meire, uurwerkmaker te Gent, een serie imitatieklokjes leverde ten behoeve van de beiaarden op het Belfort en de Beudeloo-Abdij aldaar. Hij deed daar overigens geenszins geheimzinnig over want het komt openlijk in zijn correspondentie met de toenmalige stadsbeiaardier te sprake.⁹ Meire had het ook nauwelijks verborgen kunnen houden, zó slechts waren die imitaties. Onder andere lopen dikke verticale gietnaden over het kloklichaam, een ondubbelzinnig bewijs dat deze klokjes van de originele gekopieerd zijn. Sinds de restauratie van de beiaard in 1982 zijn ze te bewonderen, als dit woord gepast is, in het Belfortmuseum. De vraag blijft wie die klokjes gegoten heeft. Meire zelf deed het voorkomen dat hij de gieter was. Het is niet onmogelijk, ofschoon erg onwaarschijnlijk voor een uurwerkmaker. Was het dan Michiels, als een opmaat naar zijn latere vervalsingen die beter geslaagd waren? De bewaard gebleven correspondentie van Michiels doet daar het zwijgen toe.

Een nabeschuiving

De auteur heeft al in de jaren vijftig van de vorige eeuw diepgaand onderzoek naar de Alfredklokken gedaan en toen ook gecorrespondeerd en gesproken met personen die de aankoop en alles wat daarmee samenhang, van dichtbij hebben meegemaakt. Dat waren onder andere de Belg Kamiel Lefèvere, beiaardier van de Riverside Church te New York, en Victor van Geyseghem te Luik, destijds leraar aan de Beiaardschool.¹⁰ Aldus groeide gaandeweg twijfels over de originaliteit van de Alfredklokken. Daar deed de auteur ook verslag van in zijn in 1959 verschenen boek over de Hemony's.¹¹ Wat toen nog vermoedens waren, is nu zekerheid geworden, ofschoon dat in Alfred natuurlijk liever niet gehoord wordt. Maar er is geen ontkomen meer aan, de Hemony's en ook die ene Van den Gheyn zijn vervalst, terwijl met de Dumery's gerommeld is.

Wat eigenlijk het meest verbaast, was dat niemand iets in de gaten scheen te hebben. Vooral die wilde verhalen over de herkomst hadden aan het denken moeten zetten? Of deed men die af met het vermoeden dat Michiels de werkelijke bron niet wilde zeggen en daarom maar wat verzon? Anderzijds moet men natuurlijk bedenken dat in de betrokken periode de kennis van Hemonyklokken betrekkelijk gering was. Van kritisch onderzoek was toen nog geen sprake. Men keek er slechts met bewondering naar die klokken. Vanuit die beperkte kennis zal het voor velen helemaal niet zo vreemd hebben geklonken dat elders in Europa nog onopgemerkte Hemony-beiaarden klonken.

En daar was bovendien de crisistijd waarin men soms rare bokkensprongen moest maken om het hoofd boven water te houden. Daarnaast zag Michiels zich in het buitenland geconfron-

---

⁸ William Gorham Rice, *Carillon Music and Singing Towers of the Old World and the New* (Revised and enlarged edition, New York, 1930), p.308-309.

⁹ Mededeling van Jos D'hollander, Ere-Stadsbeiaardier van Gent.

¹⁰ Over hen beiden zie: *Jubileumboek 1922-1972 Koninklijke Beiaardschool "Jef Denyn" te Mechelen* (Mechelen, 1973), p.195 en 198-199.

¹¹ André Lehr, *De klokkengieters François en Pieter Hemony* (Asten, 1959), p.114-116.

teerd met de dominante Engelse gieters die door de toenmalige crisis haast onverantwoord lage prijzen vroegen. Was daarom de Hemony-klok een wapen in de concurrentie? Ooit liet hij dat ook blijken.

Toch blijft de vraag wat voor een type persoonlijkheid Marcel Michiels was. Was hij werkelijk de vervalser die iedereen voor de gek wilde houden, zelfs de grootste experts? Of werd hij door de nood gedwongen? Maar waarom dan vervolgens die praktijk buiten proporties voortzetten? Zeker is overigens dat Denijn en nog meer zijn opvolger Staf Nees zich buitengewoon ergerden aan het feit dat hij geen enkele afspraak nakwam. En dat verbaast, want beiden spanden zich in niet geringe mate voor zijn klokkengieterij in, terwijl Denijn niets moest hebben van de concurrent van Michiels, de Leuvense klokkengieter Felix van Aerschodt.

Had Jef Denijn dan werkelijk niets in de gaten? Speelde zijn leeftijd misschien een rol? Immers, hij was in 1937 inmiddels 75 jaar geworden en klaagde steen en been over een reumatoïde artritis met zwellingen en pijnen. Maakten zijn leeftijd en die voortdurende pijnen hem misschien minder alert?

Een duidelijke parallel is er met de geschiedenis van de vervalser Han van Meegeren die in de jaren dertig van de vorige eeuw onder andere zijn Emmaüsangers als een werk van Johannes Vermeer liet doorgaan. Niemand had daar enige twijfel over, zelfs niet de grootste experts. Maar toen de man na de oorlog eenmaal ontmaskerd was, verbaasde men zich over het feit dat men die vervalsing toen niet had opgemerkt. Het schilderij had immers weinig kenmerken van een echte Vermeer! Precies hetzelfde gebeurde in Alfred. Toen zag niemand het en nu, na erop attent te zijn gemaakt, ziet iedereen het.

Dankbetuiging

De auteur wil al degenen danken die hem hielpen bij zijn onderzoek. Zij die dat in de jaren vijftig deden zijn inmiddels overleden. Het waren Gaston van den Bergh te Duffel, Wijnandus van der Elst te Utrecht, Guus Fritsen te Aarle-Rixtel, Victor van Geyseghem te Luik en Kamiel Lefèvere te New York. Meer recent mocht de schrijver inlichtingen ontvangen van in het bijzonder universiteitsklokkeniste Laurel Buckwalter. Voorts van James W. Chapman en Alan Littell, beiden te Alfred, alsmede van Gideon Bodden te Gouda, Jos D'hollander te Temse (B.), Jacques Maassen te Breda en tenslotte van Koen Cosaert, Jo Haazen en Luc Michiels, allen te Mechelen.

De opschriften van de klokken te Alfred en Mechelen

toon	randschrift Alfred	randschrift Mechelen
bes ¹	PETRUS HEMONY ME FECIT AMSTELODAMI A ⁰ 1674 LAUDATE DOMINUM OMNES GENTES LAUDATE EUM OMNES POPULI.	PETRUS HEMONY ME FECIT AMSTELODAMI ANNO 1674 LAUDATE DOMINUM OMNES GENTES LAUDATE EUM OMNES POPULI.
c ²	P. HEMONY ME FEC: AMSTELODAMI A ⁰ 1674 JUBILATE DEO OMNIS TERRA SERVITE DOMINO IN LAETITIA.	P. HEMONY ME FEC: AMSTELODAMI A ⁰ 1674 JUBILATE DEO OMNIS TERRA SERVITE DOMINO IN LAETITIA.
d ²	P. HEMONY AMSTELOD. CANTATE DOMINO CANTICUM NOVUM: LAUS EIUS IN AECCLIESIA SAN ⁷ TORUM.	Geen Hemony in Mechelen maar een klok van Marcel Michiels uit 1931.
es ²	ANDREAS VANDEN GHEYN ME FUDIT LOVANII ANNO 1784.	ANDREAS VANDEN GHEYN ME FUDIT LOVANII ANNO 1784.
e ²	PETRUS HEMONY ME FECIT AMSTELODAMI A ⁰ 1674.	PETRUS HEMONY ME FEC: AMSTELODAMI A ⁰ 1674 TEMPORIS EXTREMITUM MEMOR ESTO TUI.
f ²	PETRUS HEMONY ME FEC: AMSTELODAMI A ⁰ 1674.	P. HEMONY ME FEC: A ⁰ 1674. CANTATE DOMINO CANTICUM NOVUM : LAUS EIUS IN ECCLESIA.
fis ²	P. HEMONY ME F: AMSTELODAMI A ⁰ 1674.	P. HEMONY ME FEC: A ⁰ 1674 LAUDATE NOMEN EIUS QUONIAM SUAAVIS EST DOMINUS.
g ²	PETRUS: HEMONY ME F: AMSTELODAMI A ⁰ 1674.	P. HEMONY ME FEC: A ⁰ 1674 QUI PASSUS EST PRO NOBIS DOMINE MISERERE NOBIS.
gis ²	PETRUS HEMONY ME F: AMSTELODAMI A ⁰ 1674.	P. HEMONY ME FEC: A ⁰ 1674 SIT NOMEN DOMINI BENEDICTU, IN SAECULA.
a ²	P. HEMONY ME FEC: AMSTELODAMI A ⁰ 1674.	P. HEMONY ME FEC: A ⁰ 1674 DULCIOR & NOSTRIS RESONAT TINNITIBUS AER.
bes ²	P. HEMONY ME FEC: AMSTELODAMI A ⁰ 1674.	P. HEMONY ME FEC: AMSTELODAMI 1674 ANGELUS DOMINI NUNCIAVIT MARIAE.
b ²	PETRUS HEMONY ME FECIT AMSTELODAMI ANNO DOMINI 1674.	PETRUS HEMONY ME FECIT AMSTELODAMI ANNO DOMINI 1674.
c ³	PETRUS HEMONY ME FECIT AMSTELODAMI ANNO DOMINI 1674.	PETRUS HEMONY ME FECIT AMSTELODAMI ANNO DOMINI 1674.
cis ³	PETRUS HEMONY ME FECIT AMSTELODAMI ANNO DOMINI 1674.	PETRUS HEMONY ME FECIT AMSTELODAMI ANNO DOMINI 1674.
d ³	PETRUS HEMONY ME FECIT AMSTELODAMI ANNO DOMINI 1674.	PETRUS HEMONY ME FECIT AMSTELODAMI ANNO DOMINI 1674.
es ³	PETRUS HEMONY ME FECIT AMSTELODAMI ANNO DOMINI 1674.	PETRUS HEMONY ME FECIT AMSTELODAMI ANNO DOMINI 1674.
e ³	PETRUS HEMONY ME FEC: AMSTELODAMI ANNO DOMINI 1674.	PETRUS HEMONY ME FEC: AMSTELODAMI ANNO DOMINI 1674.
f ³	PETRUS HEMONY ME FECIT A ⁰ 1674.	PETRUS HEMONY ME FECIT AMSTELODAMI ANNO DOMINI 1674.
fis ³	PETRUS HEMONY ME FECIT A ⁰ 1674.	PETRUS HEMONY ME FEC: AMSTELODAMI ANNO 1674

